
Leesbevordering op de pabo

Een paar jaar geleden. De eerste dag in de eerste week van het eerste pabo-jaar. De studenten hebben vandaag practicum om zich voor te bereiden op wat waarschijnlijk hun eerste activiteit op de stageschool zal worden: voorlezen. Er is ze gevraagd een boek mee te nemen van huis en er één te kiezen waar ze goede herinneringen aan hebben. Het protestant-christelijke karakter van de opleiding wordt meteen duidelijk uit het relatief grote aantal boeken van Van der Hulst: Het grote voorleesboek, boekjes uit de serie 'Voor onze kleinen'. Maar ook kinderlectuur als De dolle tweeling van Enid Blyton en De Kameleon van H. de Roos. Zo hier en daar een boek van Anke de Vries, Thea Beckmann, Jaap ter Haar...

Een groot deel van de pabo-studenten heeft aan het begin van de opleiding weinig ervaring met (kinder)literatuur. Toch wordt op de pabo aan het taalonderwijs relatief weinig aandacht besteed. Dit is jammer. Een enthousiaste pabo-docent heeft een grotere kans dat zijn studenten zelf gaan lezen en op de basisschool met boeken werken. Erna van Koeven pleit voor leesbevordering op de pabo. De leesbevordering moet dan wel zo praktisch mogelijk zijn. Ook de stageschool kan stimulerend werken.

'Ik houd niet van lezen. Nooit van gehouden. Ik ben blij dat het lezen voor de lijst achter de rug is... ik lees alleen nog maar de Yes', zegt de zeventienjarige, pabo-student Alma. Ze heeft geen boek meegenomen, maar gauw een verhalenbundel uit de mediatheek gehaald. 'Ik moet nog even kijken of het wat is'. Nicolien heeft een mbo-opleiding achter de rug. Daar heeft ze wel 'iets gedaan' met kinderliteratuur. 'Best leuk', oordeelt ze. Ze heeft *Welterusten*

Renate: 'Ik weet nog dat de meester altijd uit Pluk van de Petteflet voorlas. Dat deed hij zo goed dat ik ben blijven lezen.'

kleine beer meegenomen. 'Dat vind ik zulke schattige tekeningen.' Antoinette is een echte lezer. Als kind en tiener heeft ze zo ongeveer de hele Nederlandse kinderliteratuur gelezen: Paul Biegel, Tonke Dragt. En nu leest ze vooral Nederlandse literatuur. Van de huidige kinderliteratuur is ze niet zo meer op de hoogte, 'maar dat zal wel goedkomen hier', denkt ze. Ze heeft De kleine kapitein meegenomen. 'Dat werd vroeger op de basisschool voorgelezen. Hartstikke leuk boek.' De beste herinneringen die Alma, Nicolien en Antoinette hebben aan kinderboeken op de basisschool, is het voorlezen van de meester; 'Spannende boeken over de oorlog en zo...' 'Een gezellige sfeer in de klas...'

Twee factoren

Er zijn twee belangrijke factoren die de aandacht voor leesbevordering op de pabo beïnvloeden. Allereerst de diversiteit aan studenten voor wat betreft hun achtergrond en hun opleiding. Een groot deel komt niet uit een leescultuur en heeft bij het arriveren op de pabo geen of een zeer matige belangstelling voor boeken. Er zijn er met een havo-achtergrond (een zekere leediscipline; weinig zicht op het aanbod kinderliteratuur) en met een mbo-achtergrond (vaak weinig leeservaring, zowel op het gebied van kinderliteratuur als van literatuur voor volwassenen, in veel gevallen wel een kennismaking met kinder/prentenboeken achter de rug). Daarnaast is er een enkele leerling (meestal met havo/vwo- achtergrond) die al las voor de middelbare school en ook

daarna is blijven lezen.

Een tweede factor is het aantal uren die op de opleiding beschikbaar zijn voor het lezen van boeken. Het pabo-curriculum is in veel gevallen over een groot aantal vakken verdeeld in modules van 40 uur. Ondanks de telkens terugkerende berichten in de pers over ontleding, over te weinig kennis van taaldidactiek bij leerkrachten, maakt het taalonderwijs op veel Pabo's nog steeds een relatief klein deel uit van het totale curriculum.

De conclusie van het onderzoek van M. Otter naar de aandacht op pabo's voor leesbevordering is dan ook niet verwonderlijk. Otter verwacht dat studenten –als je kijkt naar de doelen die

Tatiana: 'Ik vond als kind de boeken van Evert Hartman geweldig. Ze waren in een sfeer geschreven die mij erg aansprak. Ik had het gevoel dat ik één van de personen van de boeken was. Ik leefde in een andere tijd en op een andere plaats. Lezen is nu nog steeds mijn grootste hobby. Ik heb net De dikke meester Jaap uit.'

pabo's zich ten aanzien van leesbevordering stellen – veel boeken moeten lezen, maar er blijkt vooral aandacht besteed te worden aan prentenboeken en poëzie. Andere genres komen minder aan bod. Dat is logisch. Het lezen van boeken past per definitie niet binnen het modulaire systeem. Een module van 40 uur is met het lezen van vijf of zes boeken snel gevuld en verloren voor allerlei andere belangrijke aspecten van het vak. Vandaar dan ook dat de meeste pabo's hun toevlucht nemen tot het lesgeven over kinderliteratuur, tot het oefenen in voorlezen en vertellen (zowel op de opleiding als in de stage) en studenten met name korte teksten laten lezen die wel passen in het modulaire systeem: prentenboeken en poëzie.

Voorbeelden

Omdat de tijd voor jeugdliteratuur beperkt is, wordt op de lerarenopleidingen basisonderwijs zoveel mogelijk geprobeerd de mogelijkheden ervan uit te buiten, ook buiten de specifieke lessen literatuur en leesbevordering. Een paar voorbeelden van voorkomende activiteiten:

- Het organiseren van practica, met name op het

gebied van voorlezen en vertellen. Studenten lezen voor en vertellen aan de eigen pabo-klas of aan op de pabo uitgenodigde basisschoolleerlingen. Uiteraard is voorlezen en vertellen ook een activiteit die op de basisschool veel aan de orde komt.

- Het aanbieden van modules die speciaal gericht zijn op jeugdliteratuur en leesbevordering met onderwerpen als 'genres', 'het beoordelen van kinderboeken', 'het inrichten van een leesomgeving' en dergelijke.
- Het zorgen voor differentiatiemogelijkheden op het gebied van jeugdliteratuur en leesbevordering waarin studenten zelfstandig onderzoek doen naar aspecten van de jeugdliteratuur en/of leesbevordering, zowel met behulp van literatuuronderzoek als op de basisschool.
- Deelname aan bestaande leesbevorderingsactiviteiten als 'De jonge gouden uil', de 'voorleeswedstrijd' of het uitnodigen van een schrijver of illustrator op school.
- Combineren van jeugdliteratuur met de andere modules Nederlands.
- Om de beschikbare tijd voor jeugdliteratuur te verruimen is het mogelijk in andere modules jeugdliteratuur te integreren. In de module 'Aanvankelijk lezen' kan bijvoorbeeld een boek als 'Jubelientje leert lezen' van Hans Hagen een belangrijke rol spelen. In de kleutermodule 'Beginnende geletterdheid' is er de mogelijkheid veel aandacht te schenken aan de leeshoek, het belang van voorlezen, boeken voor kleuters enzovoort.
- Combineren van jeugdliteratuur met andere vakken. Ook de docenten van de andere vakken maken gebruik van kinderliteratuur: historische jeugdboeken bij geschiedenis, doeboeken bij biologie.
- Het organiseren van projecten. In projecten is

Gerreke: 'Als kind las ik graag boeken als Blauwe plekken, Oorlogswinter en boeken van Lemniscaat. Die boeken gaven zo'n compleet beeld. Ik kon er uren over nadenken. Ik vond het mooi dat die verhalen spannend en echt 'af' waren. Op school waren alleen maar stomme boeken. Ze waren altijd gekaft met bruin papier en de onderwerpen spraken me niet aan.'

het al gauw mogelijk jeugdliteratuur een rol te laten spelen. Een project kan in zijn geheel gericht zijn op jeugdliteratuur. Het kan er ook onderdeel van uitmaken. Denk bijvoorbeeld aan een project poppenspel, een theaterproject of een project 'interculturaliteit'.

- Het gebruiken van jeugdliteratuur bij dag-openingen en vieringen. Kinderpoëzie, prentenboeken en verhalen lenen zich vaak goed voor dit soort gelegenheden.

- Aandacht besteden aan jeugdliteratuur en leesbevorderingsactiviteiten in het studentenblad.

Als er een studentenblad is op de pabo, is er de mogelijkheid daarin aandacht te besteden aan nieuw verschenen boeken of evenementen.

Literatuur

Dat de aandacht voor leesbevordering op de lerarenopleiding basisonderwijs toeneemt, is ook waar te nemen in de studieboeken die er gebruikt worden. In de jaren zeventig deed *Taaldidactiek aan de Basis* van de Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek haar intrede op de pabo. Tot 1992 neemt leesbevordering in dit boek een minimale plaats in en wordt er vaak nog een specifiek op kinderboeken gericht boek naast gebruikt, bijvoorbeeld *De druiven zijn zoet. Zeventien stemmen over het kinderboek* van An Rutgers van der Loeff-Basenau met 'Voer voor kinderen' van Annie M.G. Schmidt en onder andere bijdragen van Carl Hollander, Fiep Westendorp, Tonke Dragt en Miep Diekman. Vanaf 1982 was en is *De wereld van het kinderboek; Een oriëntatie in de jeugdliteratuur* onder redactie van Annie Moerkercken van der Meulen en Hanny Spelbrink een veelgebruikt boek op pabo's. In een aantal artikelen wordt onder andere aandacht besteed aan verschillende genres, aan de geschiedenis van kinderliteratuur, aan de jeugdbibliotheek... In de uitgave van 1992 wijdt *Taaldidactiek aan de Basis* een speciaal hoofdstuk aan leesbevordering en rond die tijd worden de keuzemogelijkheden voor pabo's met betrekking tot studieboeken over jeugd-

literatuur sterk uitgebreid. *Van De wereld van het kinderboek* verschijnt een herziene druk. Jacques Vos heeft een aantal werkboeken op het gebied van jeugdliteratuur samengesteld. Van Tom Baudoin verschijnt *Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk*. Casper Markesteijn schrijft het handzame boekje: *Boekje Open over Kinder- en Jeugdboeken op School*. Van de hand van Jan van Coillie verschijnt *Leesbeesten en boekenfeesten. Hoe werken (met) kinder- en jeugdboeken?* Bij Biblion (in samenwerking met SLO en Stichting Lezen) verschijnt het door een groep pabo-docenten geschreven *Aan de slag met kinderboeken; Een programma leesbevordering ten behoeve van pabostudenten*. en onlangs werd bij Wolters-Noordhoff *Leren lezen Laten lezen* gepresenteerd.

Yvonne: 'Als kind had ik weinig geduld om rustig in een stoel een boek te lezen. Ik ging liever iets doen. Doordat we op school bepaalde boeken moesten lezen, ontdekte ik dat er eigenlijk hele leuke boeken zijn.'

Organisaties

Een organisatie die zich op de pabo en op leesbevorderingsactiviteiten richt is de Stichting Lezen. Onder auspiciën van de Stichting Lezen worden onder andere leesbevorderingsprojecten uitgevoerd, onderzoeken uitgevoerd en initiatieven verzameld op het gebied van leesbevordering en publicaties op het gebied van leesbevordering uitgegeven. Het boekje *'Calendarium Leesbevordering'* is bijvoorbeeld een praktische verzameling leesbevorderingsactiviteiten en via de internetsite van de Stichting Lezen is een groot aantal links naar kinderboekensites te vinden. Af en toe verschijnen er publicaties speciaal voor Pabo's, zoals bijvoorbeeld de brochure van Iris Corstanje en John Louws *Vrij lezen/blijven lezen*.

Een andere landelijke organisatie is het Expertisecentrum Nederlands. Dit richt zich op speerpunten in het taalonderwijs als beginnende geletterdheid, gevorderde geletterdheid, mondelinge taalvaardigheid, woordenschat. Leesbevordering maakt daar niet specifiek deel van uit, maar is impliciet wel te vinden in de

Josphina: 'De basisschool heeft er niet echt toe bijgedragen dat ik ben gaan lezen. Mijn moeder en mijn oma wel. Die lasen me heel veel voor.'

Geánna: 'Ik vond het altijd zo moeilijk om dóór te lezen. Daardoor deed ik er heel lang over voor ik een boek uit had. Dan moest ik weer met m'n stapeltje boeken naar de bibliotheek om ze te verlengen en dan zag ik die medewerkster alweer kijken.'

verschillende projecten, bijvoorbeeld in de Tussendoelen beginnende geletterdheid of de MILE-cd-roms (zie ook *Moer* 2000/5-6).

Leesbevordering op de pabo en de basisschool

De aandacht voor leesbevordering op de pabo draagt zeker bij tot een grotere interesse van studenten in kinderboeken, maar gezien het relatief kleine aantal uren dat eraan kan worden besteed, de geringe leeservaring van studenten en het feit dat extra aandacht voor kinderboeken veelal afhankelijk is van particuliere bevlogenheid van docenten, is die interesse vaak betrekkelijk. Veel studenten kunnen niet uit hun hoofd vijf kinderboeken opnoemen die aantrekkelijk zijn voor een bepaalde leeftijdsgroep. Ze hebben wel geleerd wat ze met kinderboeken kunnen doen op de basisschool, maar vaak hebben ze het tijdens hun stage onvoldoende in de praktijk gebracht en worden de didactische suggesties die ze op de pabo hebben opgedaan niet ondersteund door kennis van boeken, door leeservaring. Dat heeft zijn weerslag op de basisschool. De aandacht voor leesbevordering is daar toch nog vaak beperkt tot de jaarlijkse boekbespreking en tot wat extra aandacht voor het thema van de kinderboekenweek. Het kinderboekenaanbod is op veel scholen hoognodig aan sanering toe, maar gebrek aan geld, gebrek aan prioriteitstelling en gebrek aan kennis van kinderboeken, zodat een keuze gemaakt moet worden uit een moedeloos makend overweldigend aanbod, maken dat de oude boeken nog maar een jaartje blijven staan. Opvallend is dat leerkrachten van scholen die wel overgaan tot het aanstellen van een leescoördinator, tot het opstellen van een leesplan voor de hele basisschool vaak enorm enthousiast zijn over wat ze op een relatief eenvoudige manier kunnen bereiken en zich verbazen over de leesmotivatie die bij kinderen

– door leesbevordering structureel op het programma te zetten– sterk vergroot wordt.

Differentiatie leesbevordering

Alma, Nicolien en Antoinette zijn inmiddels vierdejaars. Ze hebben alledrie de differentiatie leesbevordering gekozen. Dat betekent dat ze zelf een onderzoek gaan uitvoeren naar een aspect van leesbevordering. Alma heeft als onderwerp gekozen: 'Leesbevordering op de Annie M.G. Schmidtschool'. 'Dat is mijn stageschool van vorig jaar. Daar hadden ze een leesplan voor alle groepen. Ik heb met eigen ogen gezien hoe enthousiast je kinderen kunt maken voor het lezen van boeken als je het op een goede manier aanpakt. Ik moet eerlijk zeggen dat de pabo er niet voor heeft gezorgd dat ik meer ben gaan lezen, maar door de leerlingen en vooral door de Annie M.G. Schmidtschool ben ik wel gaan inzien hoe leuk en hoe belangrijk lezen kan zijn.'

Nicolien gaat een leesomgeving inrichten in groep 2. 'Een echte lezer ben ik nog steeds niet. Maar ik verzamel inmiddels wel prentenboeken. En tijdens mijn stages heb ik goed kunnen zien hoe je wel en hoe je niet een boekenhoek moet

Marieke: 'De meester las altijd heel leuke boeken voor. Zo kwam ik zelf ook op ideeën voor boeken. Lekker lezen, gezellig in de huiskamer, bij de kachel.'

inrichten. Dat ga ik nu uitwerken voor mijn onderzoek'. Antoinette is veel blijven lezen. Ze twijfelt nog over haar onderwerp. Aan de ene kant is ze gegrepen door de griezelhausa en zou ze wel eens willen uitzoeken wat kinderen, ouders en leerkrachten op verschillende scholen van deze boeken vinden, wat de overwegingen van de auteurs zijn om ze te schrijven, hoe het zit met kwaliteitsverschillen. Aan de andere kant zou ze zich ook wel willen verdiepen in de mogelijkheden om Internet bij leesbevordering op de basisschool te betrekken. 'Wat het belangrijkste is dat ik op de Pabo heb geleerd over leesbevordering? Dat je kinderen alleen maar van boeken kunt leren houden als je er zelf van houdt. Hetzelfde geldt voor Pabo-docenten: een docent die gedreven praat over kinderpoezie of

over historische kinderboeken, die blijft je bij. Zo'n docent maakt dat je gaat lezen.'

Relatie theorie/praktijk

Uit gesprekken met studenten blijkt dat leesbevordering op de pabo zo praktisch mogelijk moet zijn. Theoretische uiteenzettingen beklijven niet. Het is bijvoorbeeld verschrikkelijk moeilijk studenten zich bewust te laten worden van kwaliteitsverschillen tussen boeken. Dat kan alleen door veel te laten zien, veel voor te lezen, door ze bij wijze van spreken mee te nemen naar de witte boekhandel, naar de speelgoedwinkel en vervolgens naar de kinderboekhandel. Theorie moet altijd direct aan praktijkvoorbeelden en zo mogelijk aan de stage worden gekoppeld.

De invloed van de stageschool op studenten is

Linda: 'Ik vond het verschrikkelijk dat we op de basisschool altijd verplicht moesten lezen als we klaar waren met ons werk.'

dan ook erg groot. Als leesbevordering daar een prominente plaats inneemt, ziet de student het belang ervan en gaat later in zijn eigen werksituatie misschien ook eerder initiatieven nemen.

De pabodocent lijkt een belangrijke plaats in te nemen bij het bevorderen van het lezen. Een enthousiaste docent heeft een grotere kans dat zijn leerlingen zelf gaan lezen en op de basisschool met boeken gaan werken. Hij kan studenten er ook van doordringen dat het lezen van boeken niet zomaar een aardigheidje is, maar dat het wezenlijk is voor de ontwikkeling van kinderen, voor wat betreft hun leesteknik, hun emotionele ontwikkeling, hun woordenschat enzovoort, enzovoort. Door de toenemende digitalisering van pabo-opleidingen en

het sterk afnemende aantal contacturen zal juist deze rol van de leraar, zijn voorbeeldfunctie, in de knel komen.

Literatuur

- Baudoin, T. e.a. (1994): *Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Coillie, J. van (1999): *Leesbeesten en boekenfeesten. Hoe werken met kinder- en jeugdboeken?* Leuven: Davidsfonds/Infodok.
- Corstjanje, I en J. Louws (2000): *Vrij lezen/blijven lezen*. Den Haag: Biblion Uitgeverij.
- Kemmeren, C. e.a. (2001): *Aan de slag met kinderboeken; Een programma leesbevordering voor pabostudenten*. Den Haag: Biblion Uitgeverij.
- Meelis-Voorma, T. e.a. (2001): *Leren lezen Laten lezen*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Moerkercken van der Meulen, A en H. Spelbrink (red.) (1982 en 1987): *De wereld van het kinderboek. Een oriëntatie in de jeugdliteratuur*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Graf, W. de, H. Spelbrink (red.) (1997): *De wereld van het kinderboek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Markestijn, C. (1999): *Boekje Open over Kinderen Jeugdboeken op School*. Dordrecht: Uitg. De Inktvis.
- Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek (1978, 1985, 1992): *Taaldidactiek aan de basis*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Otter, M.E. en H. Paus (1998): *Voorlezen en jeugdboeken in de curricula van de Pabo's*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Rutgers van der Loeff-Basenau, A. (red.) (1971): *De druiven zijn zoet; zeventien stemmen over het kinderboek. Hoe het gemaakt en beoordeeld wordt*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Vos, J. (1990): *Jeugdliteratuur*. Gorinchem: De Ruiter.